

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री टंकबहादुर मोत्तान
माननीय न्यायाधीश श्री नहकुल सुवेदी

फैसला

०७३-RB-०२०२

मुद्दा: भूकम्प बीमा दावी।

प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड, कमलादी, काठमाडौंका तर्फबाट
अधिकारप्राप्त कम्पनी सचिव आनन्द बाबु खड्का । १

पुनरावेदक
विपक्षी

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १० नयाँ बानेश्वर,
शंखमुलस्थित वेङ्गेश छापाखानाको प्रोप्राइटर भागवत ढकाल । १

प्रत्यर्थी
निवेदक

शुरु निर्णय गर्ने अधिकारी: अध्यक्ष प्रा.डा. फत्तबहादुर के.सी.

सदस्य उदयराज सापकोटा

सदस्य मुकुन्दप्रसाद पौडेल

सदस्य कपिलदेव ओली

सदस्य सुगतरत्न कंसाकार

बीमा समिति, कुपण्डोल, ललितपुर

२०७२/१२/१०

शुरु निर्णय गर्ने निकाय:

निर्णय मिति:

उच्च तहमा फैसला गर्ने:

माननीय न्यायाधीश श्री जीवनहरि अधिकारी

माननीय न्यायाधीश श्री अब्दुल अजीज मुसलमान

उच्च अदालत पाटन

फैसला मिति:

२०७३/१२/१२

प्रमित

न्याय प्रशासन ऐन, २०७३ को दफा ९(१)(ग) बमोजिम दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्राको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छः-

तथ्य खण्ड

१. मेरो प्राईभेट फर्म वेङ्गटेश छापाखानाको प्रेस मेशीनहरूको प्रभु बैंक लिमिटेडमार्फत बीमक श्री प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडमा चार बषदिखि निरन्तर बीमा गराई रहेकोमा मिति २०७२।०९।१२ को महाभूकम्पको कारण म बीमित छापाखानाको प्रेस मेशीनहरू क्षति भएपछि तत्कालै बीमक इन्स्योरेन्स कम्पनीलाई जानकारी गराएपश्चात् सर्भेयर खटाइएको र सर्भे कार्य पूरा गरी दावी भुक्तानी हुन केही समय लाग्ने देखिएकोले पेशकी रकमसमेत माग गरिएको थियो। बीमकका कर्मचारी एवं सर्भेयरले पटक-पटक छापाखानामा आई निरीक्षण गरी विभिन्न कागजपत्रमा हस्ताक्षर गराएको थियो। यस छापाखानाले दावी गरेको बीमा रकमबाहेक अन्य कुनै रकममा सहमत गरेको छैन। इन्स्योरेन्स कम्पनीले हदैसम्मको हास कट्टी गरी दावी रकममा घटाई जम्मा रु.१२,५५,०००।- (बाहलाख पचपन्नहजार रुपैयाँ) भुक्तानी हुने भनी दावी फछ्योट पुर्जा दिएकोमा यस छापाखानालाई चित नबुझेको हुँदा छानबिन गरी दावीबमोजिम रु.६३,८५,९५५।- (त्रिसहीलाख पचासीहजार नौसयपचपन्न रुपैयाँ) दिलाई भराई पाउँ भन्ने व्यहोराको वेङ्गटेश छापाखानाका प्रोपाइटर भागवत ढकालले मिति २०७२।०५।०८ मा बीमा समितिमा पेश गरेको निवेदन।
२. उक्त बीमा दावी सम्बन्धमा के कसो भए गरेको हो, सो को लिखित जवाफसहित तत्सम्बन्धी सम्पूर्ण कागजात तथा विवरणसमेत ७ दिनभित्र पेश गर्नु भन्ने बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३(१ख) बमोजिम बीमक श्री प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडका नाममा बीमा समितिबाट मिति २०७२।०५।०९ मा भएको आदेश।
३. भूकम्पको कारणबाट बीमित वेङ्गटेश छापाखानाको बीमा दावी सम्बन्धमा यस कम्पनीबाट श्री बसन्त देवकोटा र भारतको प्रोटोकल इन्स्योरेन्स सर्भेयर (M/s Protocol Insurance Surveyor's Loss Assessors) लाई संयुक्त सर्भे प्रतिवेदन प्राप्त भएको र उक्त सर्भे प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको क्षतिको रकम रु.१६,३२,९८९ मा बीमा लेखको शर्त तथा अवस्थाअनुसार अधिक (excess) र थप Salvage कट्टी गरी रु.१३,३५,४८९।-

क्रमिक

(तेहलाख पैंतीसहजार चारसयउनानब्बे रुपैयाँ) मूल्याङ्कन गरी पेश गरेको प्रतिवेदनअनुसार भुक्तानी गर्न दावी फछ्यौट पुर्जा पठाइएकोमा बीमितको तर्फबाट प्रभु बैंक लिमिटेडले दावी रकम चित्त नबुझेको भनी जानकारी गराइएको भए पनि सर्भेयरले निर्धारण गरेको रकमभन्दा बढी रकम भुक्तानी दिन नमिल्ने भनी जानकारी गराइएको हो भन्ने व्यहोराको प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडको लिखित जवाफ।

४. वेङ्कटेश छापाखानाको बीमा दावी सम्बन्धमा बीमा गर्दा तहाँबाट लिइएको प्रस्ताव फारम, बीमालेखको सङ्कलप्रति (पोलिसी डकेट) तथा घटनास्थलमा खिचिएका फोटोहरु साथै संयुक्त सर्भेयरले पेश गरेको पूर्ण सर्भे प्रतिवेदनसहित माग दावीबमोजिम भुक्तानी गर्न नपर्ने पुष्टि गर्न अन्य कागजात तथा विवरण भए ७ दिनभित्र पेश गर्न बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३(१ख) बमोजिम बीमक श्री प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडको नाममा भएको बीमा समितिको आदेश।

५. वेङ्कटेश छापाखानाको भूकम्प बीमा दावी सम्बन्धमा माग गरिएका प्रस्ताव फारम साथै पोलिसी डकेट, घटनास्थलमा खिचिएका फोटोहरु, संयुक्त सर्भेयरले दिएको सर्भे प्रतिवेदनको प्रतिलिपि र बीमितको मञ्जुरी-पत्र संलग्न गरी पठाइएको छ साथै सर्भे प्रतिवेदनबमोजिम दायित्व निर्धारण गरी दावी भुक्तानी गर्न दावी फछ्यौट पुर्जा पठाइएकोमा बीमितले दावी भुक्तानी लिन अस्वीकार गरेको व्यहोरा पुनः जानकारी गराइन्छ भन्ने व्यहोराको प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडको लिखित जवाफ।

६. प्रिन्टिङ मेशीनरीको आयु र कार्यदक्षता सम्बन्धमा नेपालमा रहेका मेशीन औजारहरु जर्मन, जापान र भारतबाट आयात गरी आएका हाइडवर्ग, फूजी सञ्चालनमा छन्। पचास वर्षभन्दा अगाडि आयात गरिएका उल्लेखित मेशीन औजारहरु अद्यावधि सञ्चालनमा छन्। समय समयमा सभीसिङ्ग तथा मर्मत सम्भार भएमा दोश्रो तेश्रो पुस्तासम्म उत्पादन लिन सकिने हुँदा यस्ता मेशीनहरुको हालसम्म निश्चित आयु यकिन नभएको व्यहोरा जानकारी गराउन चाहान्छ भन्ने व्यहोराको नेपाल मुद्रण उद्योग महासंघकोमिति २०७२।१०।१० को पत्र।

७. हास कट्टी दर निर्धारण गर्दा बीसबाइस वर्ष अधिदेखि प्रयोगमा रहेको मेशीनहरुतर्फ बजार मूल्यमा सतरी प्रतिशत कट्टा गरी वास्तविक मूल्य निर्धारण गरेको सर्भे प्रतिवेदन मिलेकै देखिएको र बीमितबाट समेत मिति २०७२।०३।१४ मा सर्भेयरले निर्धारण गरेको रकम लिन मञ्जुर गरी सहमतिपत्र (Consent Letter) मा सही गरेको देखिंदा

फॉर्म नं. ४

पक्षलाई विवन्धनको सिद्धान्त लागू हुन्छ। सर्भेयरले लगाएको हास कटी दर घटाई मूल्याङ्कन गरी थप रकम पाउनु पर्ने भन्ने निवेदकको माग दावी पुग्न सक्ने नदेखिंदा सर्भेयरले निर्धारण गरेबमोजिम दायित्व उत्पन्न हुने देखिन्छ। सर्भेयरले निर्धारण गरेको रकम रु. १३,३५,४८।। - (तेहलाख पैंतीसहजार चारसयउनानव्वे रुपैयाँ) बीमालेख अन्तर्गत भुक्तानी गर्नु भनी बीमक श्री प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई बीमा ऐन, २०४९ को दफा ८ को खण्ड (घृ), सोही ऐनको दफा १७ को उपदफा (४) तथा बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३३ को उपनियम (२) बमोजिम आदेश दिने ठहर्द्द भनी बीमा समितिबाट मिति २०७२।१२।१० मा भएको निर्णय।

८. म पुनरावेदक प्रोपाइटर भएको श्री वेङ्गटेश छापाखानाको प्रेस मेशीन र अन्य सामानसमेत सन् २०१२ मा खरिद गरी मिति २०६९/०३/१४ (सन् २८-०३-२०१२) मा प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडमा बीमा गराएको र सो समयदेखि निरन्तर बीमा नविकरण गराई आएकोमा २०७२।०९।१२ मा आएको महाभूकम्पबाट बीमितको प्रेस मेशीनहरूमा क्षति भएको कारण तत्कालै बीमकलाई जानकारी गराई बीमा रकम दावी गरेको हो। बीमा गर्दा मेरो छापाखानाको कागज, किताब, मसी, रसायनिक पदार्थको रु. ३१,५०,०००।। - र मेशीनरी रु. १,१९,५०,०००।। - गरी जम्मा रु. १,५१,००,०००।। - को बीमाङ्क कायम भएको बीमालेख निर्विवाद छ। बीमा गर्दा कायम भएको बीमाङ्क तत्कालको बजार मूल्यमा कायम भएपछि सोही आधारमा क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने वा उपलब्ध गराउनुपर्ने हुन्छ तर बीमाङ्क गर्नु भन्दा २०।२२ वर्ष अगाडिदेखिको समय गणना गरी हास कटी गरिनु कदापि कानून संगत हुन सँक्षेपै। छापाखानामा प्रयोग भएका बीमित मेशीनरीको आयु (उपभोग अवधि) समय समयमा मर्मत सम्भार तथा सभिसिङ्ग भएमा दोश्रो तेश्रो पुस्तासम्म उत्पादन लिन सकिने भनी नेपाल मुद्रण उद्योग महासंघको पत्रबाट खुली आएको अवस्था छ। बीमित मेशीनरीहरू चालु रहेको अवस्थामा भूकम्पको कारण क्षति भई मैले मेशीनरीतर्फ जम्मा रु. ६१,३५,४२२।। - (भ्याटसहित) र मेकानिकलतर्फ रु. २,५०,०००।। - गरी जम्मा रु. ६३,८५,९५५।। - क्षतिपूर्ति दावी गरेकोमा सर्भेयरले मेशीनरीतर्फ रु. ५८,९३,२९७।। - र मेकानिकलतर्फ रु. १,५०,०००।। - गरी जम्मा रु. ६०,४३,२९७।। - क्षति विवरण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेका छन्। सर्भेयरले जम्मा रु. ६०,४३,२९७।। - क्षतिको विवरण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेकोमा हास कटी ७०

फूटी

प्रतिशत, रद्दी कट्टी (Salvage value) 10% र Policy excess रु. २,९७,५००। - समेत कट्टी गरी मलाई रु. १३,३५,४८। - मात्र भुक्तानी गर्ने गरी भएको निर्णय क्षतिपूर्तिको सिद्धान्तसमेतको विपरीत छ। मैले बीमा क्षतिपूर्ति दावी गरी रहेको अवस्थामा आफ्नो कानूनी हक नै समाप्त हुने गरी लिखत गर्ने स्थिति हुँदैन। कानून बमोजिम मैले पाउनुपर्ने क्षतिपूर्ति रकम पाउनबाट मलाई बच्चित गर्नका लागि विपक्षीबाट कपटपूर्ण तवरले तयार पारिएको उक्त सहमती-पत्र मेरोविरुद्ध प्रमाण लाग्न सक्ने होइन। सहमती-पत्र (Consent Letter) दिएको भनी क्षतिपूर्तिको कानूनी दायित्वबाट विपक्षी बीमा कम्पनीले उन्मूक्ति पाउन नसक्ने हुँदा शुरु बीमा समितिको मिति २०७२।१२।१० को त्रुटिपूर्ण निर्णय बदर गरी मेरो दावीबमोजिम क्षतिपूर्ति रकम दिलाई भराई पाउँ भन्नेसमेत व्यहोराको निवेदक वेङ्गेटेश छापाखानाका प्रोपाइटर भागवत ढकालको तर्फबाट उच्च अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन।

९. पुनरावेदकले दावी गरेको बीमा रकम रु. ६३,८५,९५५। - भएकोमा सर्भेयरले सिफारिश गरेको रकम रु. ६०,४३,२९७। - मा ७० प्रतिशत हास कट्टी गर्नुपर्ने कानूनसम्मत आधारबेगर सोलाई मान्यता दिई रु. १३,३५,४८। - मात्र बीमा भुक्तानी गर्नुपर्ने ठहराएको शुरु बीमा समितिको निर्णय प्रमाण मूल्याङ्कनको रोहमा फरक पन सक्ने देखिन्दा अ.ब. २०२ नं. को प्रयोजनार्थ प्रत्यर्थी जिकाई नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने उच्च अदालत पाटनबाट मिति २०७३।०४।२० मा भएको आदेश।

१०. बीमकले बीमा गर्दा छापाखानाको मेशीनको मूल्याङ्कन गरी जम्मा रु. १,१९,५०,०००। - मूल्यको बीमा स्वीकार गरेपछि इन्स्योरेन्स कम्पनी सो बीमा अवधिसम्म सो छापाखानाको मेशीनमा क्षति पुर्न गए सो रकम बराबरको क्षतिको रकम दिन मञ्चुर गरी आफूले सोही रकम बराबरको प्रिमियम समेत लिएपछि क्षतिको रकम दिने बेलामा पुरानो मेशीन भनी हास कट्टी गर्न कदापि पाइदैन। निवेदक भागवत ढकालले तदनुसार सन् २९-६-२०१५ मा सही गरेको देखिन्छ तर सर्भेयरले तदनुसार सन् ३-७-२०१५ मा छापाखानाको मेशीनहरूमा भएको क्षतिको यथार्थ विवरणसहितको सर्भे प्रतिवेदन दिएको देखिन्छ। यसरी हेर्दा सर्भेयरले क्षतिको यथार्थ विवरण निकाली प्रतिवेदन दिनुभन्दा अगाडि नै पुनरावेदकबाट सहमती-पत्र (consent letter) लिएको देखिन्छ। छापाखानाको मेशीन के कति क्षति भएको छ, सो को यकीन विवरण नै ननिकाली पुनरावेदकलाई रु. १३,३५,४८। - मात्र दितै भनी

निर्णय

(consent letter) मा सही गराएको देखिएको हुँदा उक्त Consent letter लाई मान्यता दिन मिल्ने अवस्था देखिएन। Consent letter मा सही गरेको भन्ने आधारसमेतमा यथार्थ क्षतिको रकममा ७० प्रतिशत हास कट्टी गरी रु. १३,३५,४८। - बीमा रकम पुनरावेदकलाई दिन भनी बीमा समितिबाट मिति २०७२।१२।१० मा भएको निर्णय मिलेको नदेखिंदा उल्टि भई सर्भेयरले प्रतिवेदनमा उल्लेख गरेअनुसारको क्षतिको रकम रु. ६०,४३,२९७। - (साठीलाख त्रिचालिसहजार दुईसयसन्तानब्बे रुपैयाँ) बीमाबापतको रकम पुनरावेदकले पाउने ठहर्याई उच्च अदालत पाटनबाट मिति २०७३।९।१२।३ मा भएको फैसला।

११. बीमा प्रस्ताव गर्दाका अवस्थामा छापाखानाको मूल्याङ्कन आदि विषयमा बीमा कम्पनीले आफ्नो तर्फबाट मूल्याङ्कन गराएको र गरेको नभई विपक्षीले कर्जा लिदाको अवस्थाका साहु किट बैङ्ग लि. काठमाडौंबाट मूल्याङ्कन भई क्रमशः प्रभु बैंक लि.सँग तदनुसार सन् ०१।०४।२०१५ देखि सन् ३१।०३।२०१६ सम्मको लागि बीमा करार गरीएको हो। सोही करारलाई बीमा कम्पनीले स्वीकार गरेको हो। बीमित छापाखानाको वास्तविक नोकसानी मूल्याङ्कन गराउन बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३२(२) बमोजिम सर्भेयर खटाएको हो। सोही नियमावलीको नियम ३२(३) बमोजिम बीमितले पाउन सक्ने रकम सुनिश्चित गरीएको हो। ऐनबमोजिम सर्भेयरले वस्तुस्थिति बुझी विचार गरी हास कट्टीसमेत गरेको विषय हो। सर्भेयरको प्रतिवेदनमा २५ जुन २०१५ मा नै Final Survey Report तयार भई सकेको सोहि प्रेषित, सर्भे रिपोर्टबाटै देखिएको छ। २५ जुन २०१५ मा अन्तिम रिपोर्ट तयार भएपछि सो रिपोर्टलाई स्वीकार गरी २९ जुन २०१५ मा विपक्षीले Consent Letter दिएको अवस्थामा क्षतिको पूर्ण विवरण निकाल्नु भन्दा अधि नै पूर्वग्राही भई ज्यादै न्यून रकममा (consent letter) मा सही गराएको भनिनुबाट अदालतलाई अन्तिम सर्भे भएको मितितर्फ ध्यान नगई सर्भे रिपोर्ट बुझाएको मितितर्फ मात्र दृष्टि पुगेको देखिन्छ। प्रस्तुत दावीमा छापाखानाका मेशीनहरुको बीमा गर्दा पुनःस्थापना मूल्य (Restatement Values) मा भएको होइन र बीमा गर्दा बजार मूल्यमा बीमाङ्क रकम कायम भई बजार मूल्य मै वास्तविक क्षति व्यहोर्ने गरी बीमाको क्षतिपूर्तिको सिद्धान्त अर्थात् (Principle of Indemnity) को आधारमा बीमा भएको र बीमितले बीमा गर्दा पुरानो मेशीनरीको नियमानुसारको हास कट्टी नगरी बीमाङ्क रकम कायम गरिएको र बीमित वस्तु प्रेष

प्रतीक्षा

मेशीनरीहरुको अधिक बीमा (Over Insurance) भएको देखिन्छ। यो कुराको पुष्टि सर्भेयरको रिपोर्टबाट समेत हुन आउँछ। बीमित आफैले पेश गरेको कोटेशन अनुसार हालको बजार मूल्यमा दावी गरेको रकम रु.६३,८५,९५५।- मा बीसबाईस वर्ष अधिदेखि प्रयोगमा रहेको मेशीनरी पार्ट पुर्जाहरुमा प्रयोग गरी सकेको कारणबाट सृजित यान्त्रिक हास (wear & Tears) नघटाई भुक्तानी भएमा बीमाको क्षतिपूर्तिको सिद्धान्त विपरीत हुने र बीमित वेङ्गेटेश छापाखानाले बीमाको माध्यमबाट फाईदा लिने कुरा निष्ठितरूपमा ठहर्न आउँछ। यो बाहेक सर्भेयरले क्षति मूल्याङ्कन गरेको रकम रु.६०,४३,२९७१- पुनरावेदकले पाउने ठहर गरिएको उच्च अदालत पाटनबाट भएको फैसला बीमा लेखको शर्त सुविधाहरुको बर्खिलाप हुन जान्छ किनभने सर्भेयरले गरेको सो क्षति मूल्याङ्कन रकम रु.६०,४३,२९७१।- मा हास (Depreciation), रदी (Salvage) र अधिक (Excess) कट्टी नगरिएको रकम हुँदा उक्त रु.६०,४३,२९७१।- मा ७० प्रतिशत हास कत्ति गरी बीमितले भुक्तानी पाउने ठहर्याई गरेको बीमा समितिको निर्णय बदर गरी विपक्षीले दावी गरेबमोजिमको रकम दिनु पर्ने ठहर गरेको उच्च अदालत पाटनको मिति २०७३।०९।१२ को फैसला प्रमाणको गलत व्याख्या गरी बीमा व्यवसायको सिद्धान्तविपरित व्याख्या गरी लिनुपर्ने प्रमाण नतिई प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ५४ को त्रुटि गरी फैसला गरेको हुँदा उक्त फैसला बदर गरी बीमा समितिको मिति २०७२।१२।१० को निर्णय सदर गरी पाउँ भन्ने बेहोराको प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि., कमलादीका कम्पनी सचिव आनन्द बाबु खड्काको तर्फबाट यस अदालतमा दायर गरेको पुनरावेदन।

१२. यसमा बीमितले बीमा गर्दा पुरानो मेशीनको बीमा गराएको र त्यस्ता सामानहरुको हास कट्टी गर्नु पर्नेमा सो नगरेको र बीमितले न्यूनतम रकममा Consent Letter दिई सकेको परिप्रेक्ष्यमा सो सम्बन्धी प्रमाण र प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३ र दफा ५४ का दृष्टिले पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०७३।०९।१२ को फैसला विचारणीय देखिँदा छलफलको लागि मुलुकी ऐन अ.ब.२०२ नं. प्रयोजनार्थ प्रत्यर्थी झिकाई आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार गरी पेश गर्नु भन्ने यस अदालतबाट मिति २०७५।२।२१ मा भएको आदेश।

१३. बीमा सम्बन्धमा मूलभूतरूपमा विचारणीय एवं निर्णयिक विषय बीमायोग्य हित हो।
बीमा गर्ने बीमितले हास कट्टी भई कायमी मूल्य द्वा त्यस्तो सम्पत्तिको बजार मूल्य

प्राप्ति

(Market Value) को आधारमा बीमा गर्ने दुईमध्ये एक विकल्प रोजन सकदछ। हास कट्टी हुने सम्पत्तिमा बजार मूल्यमा बीमा गराउन कुनै बन्देज गरिएको वा सिमा तोकिएको छैन। सम्पत्तिको हासयोग्य मूल्य सम्बन्धमा व्यवस्था गर्ने मूल कानूनी प्रावधान आयकर कानूनमा समेत हास कट्टीको कारणले कायम हुने हासयोग्य मूल्य र बजार मूल्य फरक हुने बेहोरा आयकर ऐन, २०५८ को दफा ७(२)(घ) को प्रावधानले प्रष्ट गर्दछ। कुन मूल्यलाई बीमायोग्य हित मान्ने भन्ने विषय प्रिमियम लिने र लिने (बीमित र बीमक) बीचको आपसी सहमतीको विषय हो। तसर्थ हासयोग्य सम्पत्तिको बीमायोग्य हित हासयोग्य मूल्य हो भन्ने विषय विपक्षीको जिकिर किमार्थ पनि ग्राह्य हुनसक्दैन। दावीकर्ता (वादी) ले बीमा गर्नु अगावै बीमितलाई बीमा गरिने मालवस्तुको विवरण उपलब्ध गराईएको बीमितको प्रतिनिधी प्राविधिकबाट निरीक्षणसमेत भएको थियो। उपरोक्त निरीक्षणपश्चात् सम्पत्तिको मूल्य कायम भई वादीले कायमी मूल्यलाई बीमायोग्य हित कायम गरी बीमा गरिएको थियो। यसप्रकार करारका पक्षहरूले आपसी सहमतीमा बीमायोग्य हित कायम गरेपछि त्यसलाई अन्यथा भन्न प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३४ बमोजिम विवन्धित हुन्छ। बीमा सम्बन्धमा बीमितको जोखिमको बीमा गराउन बीमायोग्य हितको आधारमा प्रिमियम भुक्तानी गरेको हुन्छ। बीमायोग्य हितको रकम (मूल्य) को आधारमा बीमकले लिने शुल्क (प्रिमियम) तोकेको हुन्छ। बीमकले प्रस्ताव आहान गरेबमोजिम बीमितले बीमा गर्ने बीमालेख गरी पेश गरेको र बीमकले बीमा प्रिमियम भुक्तानी लिएपछि बीमासम्बन्धी संझौताले पूर्णता प्राप्त गर्दछ। बीमा ऐन, २०४९ को दफा २७ मा बीमाबापतको शुल्क बुझिलिएपछि बीमा गरेको मानिने कानूनी व्यवस्था रहेको छ।

१४. बीमा शुल्क (प्रिमियम) निर्धारण गर्ने सम्बन्धमा बीमा ऐन, २०४९ को दफा ४१ र बीमा नियमावली, २०४९ को नियम १८ मा कानूनी व्यवस्था गरिएको छ। बीमा नियमावली, २०४९ नियम ३६८ मा बीमा शुल्क बुझाएपछि बीमासम्बन्धी कारोबार भएको मानिने कानूनी व्यवस्था छ। साबिकमा भैरहेको बीमाङ्क (बीमायोग्य हित) को मूल्य बढाउन प्रिमियम थपसमेत हुनसक्दछ। भईरहेको बीमामा साबिकको प्रिमियममा थप गरी बढी प्रिमियम भुक्तानी भएको अवस्थामा बढी प्रिमियम मूल्यको खामेको मूल्य अनुसार क्षतिपूर्ति प्राप्त गर्ने भनी सर्वोच्च अदालतबाट सिद्धान्त प्रतिपादन भएको छ। विपक्षी बीमा कम्पनीले प्रिमियम लिने बेलामा बीमायोग्य सम्पत्तिको हास कटाउनु पर्ने

प्राप्ति

मिति

दावी र हासयोग्य मूल्य कायम गर्ने कार्य भएको छैन। प्रिमियम लिने समयमा बढी मूल्य र बीमाबापतको क्षतिपूर्ति दिनुपर्ने र समयमा हासयोग्य सम्पत्ति कायम गर्ने कार्यबाट विपक्षीले बढी प्रिमियम लिई कम क्षतिपूर्ति दिने विपक्षीको कार्य सर्वथा कानूनद्वारा निषेधित कार्य हो। बीमालेख, बीमाको मान्य सिद्धान्त र कानून प्रतिकूल हुनुका साथै त्यसमाधि अनाधिकृत व्यक्तिले तयार गरेको कागज (सहमती-पत्र) मा सहिछाप गराइएको कारणले मात्र जोखिमबापत पूरा प्रिमियम भुक्तानी गरेको व्यक्तिले क्षतिपूर्तिको अधिकार परित्याग गरेको कदापि मान्य मिल्दैन। यस सम्बन्धमा दावीकर्ताले यथासमयमै बीमित समक्ष उक्त सहमती-पत्रउपर उजुरी गरेको अवस्थामा सो सहमती-पत्रले नत विवन्धनको अवस्था सृजना गर्न सक्छ न त कानूनी वैधता नै प्राप्त गर्न सक्दछ। बीमा सम्बन्धमा निर्णयिक मानिने प्रिमियम तथा प्रिमियम बुझीलिए तापनि क्षतिपूर्ति दिनु नपर्ने सम्बन्धमा विपक्षीले नत जिकिर गर्नसक्नु भएको छ न त कुनै आधार प्रस्तुत गर्न सक्नुभएको छ। विपक्षले अदालतलाई विवादको मूलधारबाट विमुख गराउन (Deviation from main stream) र अदालतलाई झुक्याउन Utmost good faith, Restatement Values, over insurance जस्ता शब्दजालहरू प्रयोग गर्नु भएको छ। प्रस्तुत बीमा सम्बन्धमा बीमा गरिएको सम्पत्तिको मूल्य रु. १,५०,५०,०००।- बीमा लेखबाटै प्रमाणित हुन्छ। भूकम्पबाट भएको क्षतिको मूल्याङ्कन रु. ६३,८५,९५५।- निर्धारण भएको छ। तसर्थ प्रस्तुत विवादमा बजार मूल्य र बीमायोग्य हित बीमालेख र सर्भेयरको मूल्याङ्कनबाट प्रमाणित हुँदाहुँदै विपक्षीबाट अन्यथा जिकिर गरिएको आफैमा अन्यायिक छ। बीमाको आधारभूत सिद्धान्त र मान्यता प्रतिकूल त्यो पनि अनधिकृत व्यक्तिले आफ्नो जिम्मेवारी बाहिर गई गराइएको कागज अर्थहीन हुने र बाध्यात्मक नहुने स्पष्ट भएकोले उच्च अदालतको फैसलामा प्रमाणको मूल्याङ्कनमा कुनै त्रुटि भएको अवस्था विद्यमान नहुँदा उच्च अदालत पाटनबाट मिति २०७४।९।।२ मा भएको फैसला कानून र न्यायसंगत भएकोले सोही फैसला सदर गरी न्याय पाउँ भन्ने बेहोराको वेङ्गेटेश छापानाखाका प्रो. भागवत ढकालले यस अदालतमा दायर गरेको लिखित प्रतिवाद।

ठहर खण्ड

१५. नियमबमोजिम पेशी सूचीमा चढी पेश हनआएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदनसहितको मिलिन अद्यमयन गरिमो।

फूटी

१६. पुनरावेदक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिकारी श्री वसन्तराम भण्डारी र विद्वान् अधिकारी श्री आनन्दबाबु खड्काले विपक्षी बीमित वेङ्गटेश छापाखानाको भूकम्पबाट भएको वास्तविक क्षति मूल्याङ्कन गराउन बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३२(२) बमोजिम सर्भेयर नियुक्ति गरी सर्भे प्रतिवेदन तयार गरिएको हो। सर्भेयरले तयार गरेको सो प्रतिवेदनमा हास, रद्दी र अधिक कट्टी नगरी रु.६०,४३,२९७।- क्षति मूल्याङ्कन गरिएको हो। बीमित छापाखानाले बीमा गरेको मेशीनहरु २० वर्षभन्दा पुरानो भएको हुँदा सर्भेयरको प्रतिवेदनअनुसारको क्षति रकम रु.६०,४३,२९७।- मा ७० प्रतिशत हास कट्टी, १० प्रतिशत रद्दी कट्टी र Policy Excess कट्टी गरी वास्तविक क्षति रकम रु.१३,३५,४८।- रहेको भन्ने सर्भेयर प्रतिवेदनअनुसार रकम भुक्तानी भएको हो। मिति २०७२.१०३।१४ मा बीमितले नै सर्भेयर समक्ष सो रकम लिन मञ्चुर छु भनी गरेको स्विकारेतिलाई मान्यता दिई बीमा समितिबाट भएको निर्णयलाई बदर गरी विपक्षी बीमितले दावी गरेबमोजिमको रकम दिनू पर्ने ठहन्याई उच्च अदालत पाटनबाट भएको फैसला नमिलेको हुँदा उक्त फैसला बदर गरी बीमा समितिको निर्णय सदर गरी पाउँ भनी बहस गर्नु भयो।
१७. प्रत्यर्थी वेङ्गटेश छापाखानाका प्रोपराईटर भागवत ढकालको तर्फबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिकारीहरु श्री सूर्यप्रसाद कोइराला र श्री चेतनाथ घिमिरे तथा विद्वान् अधिकारीहरु श्री अर्जुन खनाल, श्री गोपालप्रसाद अर्याल र श्री किरण पौडेलले बीमितले बीमा गर्नु अगावै बीमकलाई बीमा गरिएको मेशीनहरुको विवरण उपलब्ध गराई बीमको प्रतिनिधिबाट प्राविधिक निरीक्षण गरेपछात् सम्पत्तिको मूल्यलाई बीमायोग्य हित कायम गरी बीमा गरिएकोमा यसलाई अन्यथा भन्न प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ३४ बमोजिम विपक्षी बिवन्धित हुन्छ। सन् २०१२ मार्च २७ देखि ४ (चार) वर्षसम्म बीमितले नियमितरूपमा बीमा शुल्क पुनरावेदक कम्पनीलाई तिरी बीमा नविकरण गरेको छ। बीमा ऐन, २०४९ को दफा २७ बमोजिम बीमाबापतको शुल्क बुझिलाईको छ। बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३६ग. मा बीमा शुल्क बुझाएपछि बीमासम्बन्धी कारोबार भएको मानिने कानूनी व्यवस्था छ। बीमितले भुक्तान गरेको बीमा शुल्कबमोजिमको क्षतिपूर्ति बीमकले उपलब्ध गराउनु पर्छ। सर्भेयरले तयार गरेको सहमती-पत्रमा बीमितले अन्जानमा सही गरे तापनि यथासमयमै

बीमक समक्ष उजुरी गरेको अवस्थामा उत्त सहमती-पत्रले न त विवन्धन सूजना गर्दछ न त कानूनी वैधता नै प्राप्त गर्न सकदछ। प्रस्तुत विवादमा बजार मूल्य, बीमायोग्य हित, बीमालेख र सर्भेयरको मूल्याङ्कनबाट प्रभाणहरुको यथोचित मूल्याङ्कन एवं विक्षेपण गरी उच्च अदालत पाटनबाट भएको फैसला मिलेकै हुँदा सदर गरी पाउँ भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भयो।

१८. यसमा, मेरो प्राइभेट फर्म वेङ्टेश छापाखानाको प्रेस मेशीनहरु र अन्य सामानहरुको प्रभु बैंक लिमिटेडमार्फत बीमक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडमा मिति २०६८।१२।१४ (तदनुसार सन् २०१२मार्च २७) मा रु.१,५१,००,०००।- बराबरको मूल्य कायम गरी बीमा गरी चारवर्षसम्म नविकरण गरेको हो। मिति २०७२।०१।१२ को महाभूकम्पले बीमितको प्रेस मेशीनहरुमा क्षति भएपछि तत्कालै बीमकलाई जानकारी गराई सर्भेयरसमेतबाट रु.६०,४३,२९७।- क्षति भएको भनी मूल्याङ्कन गराएकोमा उत्त रकमबाट कानून विपरीत ७० प्रतिशत हास कट्टी गरी रु.१३,३५,४८९।- मात्र भुक्तानी दिने भनी तयार गरेको सर्भे प्रतिवेदन गैरकानूनी छ। भूकम्पबाट भएको यथार्थ क्षतिको बीमा रकम दिनुपर्नेमा सर्भेयरले के कुन कागजमा सही गराए सो कुरामा मेरो कुनै सहमतीसमेत नभएको हुँदा यथार्थ क्षतिको बीमा रकम पाउँ भन्ने निवेदकको मुख्य निवेदन जिकिर रहेको देखिन्छ।
१९. बीमितले बीमा गरेको मेशीनहरु बीसबाइस वर्ष अघिदेखि प्रयोगमा रहेको हुँदा सर्भे प्रतिवेदनमा बजार मूल्यमा ७० प्रतिशत हास कट्टी दर निर्धारण गरी वास्तविक क्षति मूल्य निर्धारण गरेको र सर्भेयरले निर्धारण गरेको रकम लिन मञ्चुर गरी बीमितले सहमती-पत्र (Consent Letter) मा सही गरेकोसमेत देखिंदा सर्भेयरले निर्धारण गरेबमोजिमको रकम रु.१३,३५,४८९।- बीमालेख अन्तर्गत भुक्तानी गर्नु पर्ने भनी शुरु बीमा समितिबाट भएको निर्णयमा निवेदक वेङ्टेश छापाखानाका प्रोप्राइटर भागवत ढकालले चित नबुझाई सोउपर उच्च अदालत पाटनमा पुनरावेदन गरेकोमा उच्च अदालत पाटनले शुरु बीमा समितिबाट भएको निर्णय उल्टि गरी निवेदकलाई विपक्षीले सर्भेयरको प्रतिवेदनबमोजिम रु.६०,४३,२९७।- बीमा क्षतिपूर्ति दिनुपर्ने ठहर्याई फैसला गरेकोमा सो फैसला बदर गरी शुरु बीमा समितिले गरेको निर्णय सदर गरी पाउँ भनी विपक्षी प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.को तरफबाट यस अदालतमा पुनरावेदन भर्न आएको देखियो।

प्रश्न

२०. उपर्युक्त तथ्य तथा पुनरावेदन जिकिर भएको प्रस्तुत सुदूरमा दुवै पक्षबाट उपस्थित विद्वान् वरिष्ठ अधिवक्ता र अधिवक्ताहरूको तर्कपूर्ण बहस जिकिरसमेत सुनी पुनरावेदक बीमक कम्पनीले प्रत्यर्थी बीमितलाई भुक्तानी गर्नुपर्ने बीमा रकम निर्धारणका सन्दर्भमा देहायबमोजिमका प्रश्नहरूको निरूपण हुनुपर्ने देखिन आयो:

क. बीमा के, कस्तो प्रकृतिको सम्झौता हो? पुनरावेदक इन्स्योरेन्स कम्पनी र प्रत्यर्थी छापाखानाबीच के कस्तो शर्तमा बीमा सम्झौता भएको छ र उक्त बीमा सम्झौताले प्रचलनयोग्य करारको स्थान ग्रहण गर्न सक्छ, सक्दैन?

ख. बीमा भुक्तानी के कुन आधारमा गर्नुपर्ने हुन्छ? पुनरावेदक बीमक इन्स्योरेन्स कम्पनी र प्रत्यर्थी बीमित छापाखानाबीच भएको बीमा सम्झौताअनुसार बीमकले बीमा (क्षतिपूर्ति) भुक्तानी गर्दा लिइएका आधारहरू कानून सम्मत छन् छैनन्?

ग. उच्च अदालत पाटनबाट भएको फैसला मिलेको छ, छैन ? प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो, होइन ?

२१. अब पहिलो अर्थात बीमा के, कस्तो प्रकृतिको सम्झौता हो? पुनरावेदक इन्स्योरेन्स कम्पनी र प्रत्यर्थी छापाखानाबीच के कस्तो शर्तमा बीमा सम्झौता भएको छ र उक्त बीमा सम्झौताले प्रचलनयोग्य करारको स्थान ग्रहण गर्न सक्छ, सक्दैन? भन्ने प्रश्नको सन्दर्भमा विचार गर्दा, व्यक्तिको जीवन, सम्पत्ति वा व्यवसाय विभिन्न परिस्थिति वा दुर्घटनाले अनिश्चित र जोखिमपूर्ण हुने भएकाले आफ्नो जीवन, सम्पत्ति वा दायित्वमा पर्न सक्ने यस्ता सम्भावित जोखिमको आर्थिक भार सम्झौतामार्फत अर्को पक्षलाई हस्तान्तरण गर्ने प्रक्रिया बीमा हो। यसमा बीमा गर्ने व्यक्ति (बीमित) ले निश्चित शुल्क भुक्तानी गरी निश्चित अवधिका लागि त्रोकिएको जोखिम बहन गर्ने शर्तमा बीमा कम्पनी (बीमक) सँग लिखित सम्झौता गरेको हुन्छ। बीमकले जोखिम स्वीकारी बीमितलाई जारी गरेको लिखत बीमालेख हो। जोखिमको स्तरअनुरूप कुनै खास अवधिका लागि निश्चित बीमा शुल्क लिई भविष्यमा कुनै घटना भएमा, सोबापत क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने शर्तसहित बीमालेख जारी गरिने भएकाले बीमितले बीमालेखको दायरामा रही आफूलाई पुगेको क्षतिको सोधभर्ना बीमा, कम्पनीबाट प्राप्त गर्ने हक राखेको हुन्छन्। बीमाको मुख्य उद्देश्य सम्भावित अनपेक्षित घटनाबाट बीमितलाई पुगेको क्षतिबापत बीमालेखको शर्त अनुरूप बीमकबाट क्षतिपूर्ति दिलाउनु हो। क्षतिपूर्ति भुक्तानीको सुनिश्चितता बीमा करारको प्रमुख प्रतिफल हो। बीमा केबल जोखिम ड्यवस्थापनको स्वीकार्य प्रक्रिया

(Signature)

(Public or Social Response of Risk) मात्र नभई बजार सम्बन्धको एक अत्यन्त महत्वपूर्ण र अभिन्न अङ्का (Core Institution of Market Relation) रूपमा समेत विकसित भएहेको पाइन्छ। पछिल्लो समयमा बीमालाई सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको एक महत्वपूर्ण अवयवका रूपमा समेत स्वीकार गरिएको देखिंदा बीमा करारमा दावी भुक्तानी लगायतका विषयमा बीमक र बीमितको अधिकार एवम् दायित्वका सम्बन्धमा स्पष्ट दृष्टिकोण विकास हुनु आवश्यक देखिन्छ।

२२. बीमा कानूनका प्रख्यात लेखक¹ K.S.N Murthy र Dr. K.V.S. Sharma ले कुनैपनि समझौता बीमा करार हुनका लागि बीमित र बीमकबीच लिखित समझौता भएको हुनुपर्ने र समझौतामा बीमकले कुनै घटना घटेमा सोबाट हुने क्षति भुक्तानी गर्ने एवम् बीमितले सोबापत आवधिकरूपमा प्रियम भुक्तानी गरेको हुनुपर्ने लगायतका पूर्वावस्थाहरू स्पष्टरूपमा उल्लेख भएको हुनुपर्ने भनी आफ्नो पुस्तक Modern Law Of Insurance मा उल्लेख गरेका छन्।¹ बीमा करारका सम्बन्धमा आजभन्दा १२० वर्षअघि नै वेलायतका Justice Channell ले Prudential Insurance Co. v. Inland Revenue Commissioners² को मुद्दामा बीमा समझौताको मान्यताका लागि अन्य कुराहरूको अतिरिक्त पहिलो बीमा लेखमा उल्लिखित घटना घटेमा बीमितले क्षतिपूर्ति पाउने, दोश्रो त्यस्तो घटना घट्न सक्ने वा नस्कने विषयमा अनिश्चित हुनुपर्ने र तेश्रो त्यस्तो घटना प्रत्यक्षतः बीमितलाई नोक्सान पुऱ्याउने प्रकृतिको हुनुपर्ने भनी गरेको व्याख्या आजपर्यन्त बीमा करारको व्याख्याको सन्दर्भ स्रोतको रूपमा लिने गरिन्छ।

---

¹ हेर्नहोस् (KSN Murthy & Dr KVS Sarma, Modern Law of Insurance, 6th Ed)

- a. There must be a contract between parties who are called the insurer and the insured;
- b. The contract must be that the insurer undertakes to protect the insured from any loss of damage to be insured on the happening of the event;
- c. In consideration for the above, the assured undertakes to make the insurer a periodical payment of a sum of money called premium;
- d. The contract must be in writing and the document is called the insurance policy.

² There are at least three requirements for valid contact of insurance.

- It should provide some benefit for the policy holder on the occurrence of some event;
- The occurrence should involve some element of uncertainty;
- The uncertain event should be one which is *prima facie* adverse to the interest of the assured

प्रिया

२३. बीमा करारको प्रकृति नै कुनै खास घटना घटेमा सोबाट हुने क्षतिको भुक्तानी गर्ने देखिंदा यसलाई कुनै खास अवस्थामा सम्पन्न हुने सांयोगिक करार (Contingent contract) का रूपमा लिने गरिन्छ। समझौतामा परिकल्पना गरिएको घटना घट्ने वा नघट्ने कुराको निश्चितता नभएको तर त्यस्तो घटना घट्न असम्भव भने नदेखिएको विषयमा बीमितको सम्भावित जोखिमको क्षतिपूर्तिको भार बीमाको माध्यमबाट बीमकमा हस्तान्तरण गर्नेगरी बीमा करार गरिएको हुन्छ।
२४. बीमाको विषयदस्तु र प्रकृतिका आधारमा बीमालाई जीवन र निर्जीवन बीमा गरी वर्गीकरण गर्ने गरेको पाइन्छ। जीवन बीमामा बीमितको मृत्यु भएमा बीमालेखमा उल्लेख भएबमोजिम निजले अखितयारी दिएको व्यक्ति वा निजले इच्छाएको व्यक्ति वा निजको हकवालाले कुनै खास रकम पाउने र मृत्यु नभएको अवस्थामा प्रिमियम रकम बोनस सहितफिर्ता पाउने गरी करार गरिएको हुन्छ भने निर्जीवन बीमामा बीमितले कुनै सम्पत्ति वा दायित्वको जोखिमका सम्बन्धमा बीमालेखमा उल्लेख भएबमोजिम बीमाशुल्क भुक्तानी गर्ने र बीमकले बीमालेखबमोजिमको घटना घट्न गई हुन गएको नोक्सानीबापतको हर्जाना वा क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने गरी करार गरिएको हुन्छ। बीमा ऐन, २०४९ तथा बीमा नियमावली, २०४९ ले जीवन बीमा र निर्जीवन बीमा प्रक्रियाका सम्बन्धमा अलग व्यवस्था गरेको देखिन्छ। प्रस्तुत मुद्दा निर्जीवन बीमासँग सम्बन्धित भएकाले जीवन बीमासँग सम्बन्धित कानूनी व्यवस्थाका सम्बन्धमा थप विश्लेषण गर्नु आवश्यक देखिएन।
२५. बीमा ऐन, २०४९ मा बीमकले बीमितबाट बीमाबापतको शुल्क रकम प्राप्त गरेपछि बीमा गरेको मानिने र बीमितले गरेको बीमादावीमा बीमकले कानूनबमोजिम आवश्यक जाँचबुझ गरी बीमा दावी भुक्तानी गर्नुपर्ने व्यवस्था गरी बीमालेखमा उल्लिखित सम्भावित घटनाबाट हुने बीमितको क्षतिपूर्तिको भार बीमाको माध्यमबाट बीमकमा हस्तान्तरण गरेको देखिन्छ।
२६. निर्जीवन बीमाको बीमा प्रक्रियाका सम्बन्धमा हेर्दा बीमा करार पनि अन्य करार समझौता जस्तै प्रस्ताव र स्वीकृतिको प्रक्रियाबाट निर्धारण हुने देखिन्छ। बीमक र बीमितबीच आफूले बीमा गर्न चाहेको सम्पत्तिको एउटा खास निश्चित अवधिसम्म कुनै खास घटना घटी त्यस्तो सम्पत्तिमा क्षति भएमा सो को क्षतिपूर्ति पाउने एवम् सोका लागि बीमाले निर्धारण, प्रिमियम योगदान र क्षतिपूर्ति भुक्तानी प्रक्रियासमेतका निष्पत्तिरुप

देखिन्छ

आपसी प्रस्ताव र स्वीकृतिका माध्यमबाट बीमा प्रक्रियाले पूर्णता प्राप्त गर्दछ। बीमा ऐन, २०४९ को दफा २७ मा बीमा व्यवसायीले बीमाबापतको शुल्क रकम प्राप्त नभएसम्म बीमा जोखिम स्वीकार गर्नु हुँदैन भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिन्दा बीमकले बीमितबाट बीमा शुल्क रकम प्राप्त गरेपछि मात्र बीमा गरेको मानिने देखिन्छ।

२७. बीमा विश्वासको आधारमा गरिने करार भएकाले बीमा गर्दा बीमक तथा बीमित दुवै पक्षले प्रस्तावित जोखिम तथा क्षतिपूर्ति सम्बन्धी यथार्थ जानकारी एक अर्कालाई गराउनु आवश्यक ठानिन्छ। बीमा करार उच्चतम सद्विश्वास (utmost good faith) को आधारमा गरिने करार भएकाले करार गर्न आवश्यक सम्पूर्ण तथ्य खुलाउने कर्तव्य बीमित र बीमक दुवै पक्षको हुन्छ। बीमा करार गर्दा बीमितले आफूले बीमा गर्न खोजेको आफ्नो सम्पत्ति वा व्यवसायको यथार्थ विवरण बीमकलाई दिन आवश्यक हुन्छ भने बीमकले पनि जोखिम बहन गरिएको विषय, मात्रा र दावी भुक्तानीको प्रक्रिया र परिमाणसमेतका विषयमा बीमितले बुझ्ने गरी खुलस्तरूपमा उल्लेख गरेको हुनुपर्दछ।
२८. प्रस्तुत मुद्दामा विवादमा रहेको बीमा करारको प्रकृति हेर्दा प्रत्यर्थी वेङ्टेश छापाखानाको प्रोप्राइटर भागवत ढकालले मिति २०६८।१२।२७ मा आफ्नो छापाखानाको मेशीनरी तर्फ रु.१,९९,५०,०००।- र अन्य सामग्रीहरूको रु.३९,५०,०००।- गरी जस्ता रु.१,५१,००,०००।- मूल्य बीमाङ्क कायम गरी पुनरावेदक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडमा बीमालेख नं.००१४११०१११/१२००२७८ अनुसार बीमा गरेको तथ्यमा विवाद भएन। तत्पश्चात् शुरुको दुई वर्ष मूल्य अभिवृद्धि करसहित रु. ५४,६०७।२५ र अर्को दुई वर्ष रु.४९,१४७।०९ गरी निरन्तर चार वर्ष तोकिएको समयमा नै बीमाशुल्क (Premium) भुक्तानी गरी बीमा करार नविकरण गाँड़ आएको तथ्यलाई पनि पुनरावेदक कम्पनीले अन्यथा भन्न सकेको देखिन्दैन। मिसिल संलग्न उक्त मितिको बीमालेख हेर्दा बीमितले छापाखानाको उल्लिखित मेशीनरी तथा अन्य सामग्रीको अग्नि तथा भूकम्प जोखिम योजनाअन्तर्गत बीमा गरी बीमालेख नविकरण गरेको भन्ने देखिन्छ। मिसिल संलग्न पुनरावेदक कम्पनीको अग्नि बीमा दर सम्बन्धी सामान्य नियमहरू, २०५८ को नियम १२(१) मा “नियम १२.२ मा उल्लिखित विशेष अवस्थामा बाहेक साधारण अग्नि बीमामा प्रयोग हुने बीमादर, सामान्य

प्रतीक

शर्त, सुविधा र अन्य विशेष शर्त भूकम्प जोखिममा पनि लागू हुनेछ” भन्ने व्यवस्था रहेको देखिएको र पुनरावेदक र प्रत्यर्थीबीच सम्पन्न बीमालेखको परिच्छेद १ को प्रकरण १(ग) मा भूकम्पको कारणबाट यस बीमालेखको तालिकामा उल्लिखित सम्पत्तिमा क्षति/हानि नोकसानी भएबापत बीमकले बीमितलाई क्षतिपूर्ति प्रदान गर्नेछ भन्ने व्यवस्था उल्लेख भएको देखिंदा निजहरूबीच सम्पन्न बीमा करारले बीमित छापाखानाको मेशीनहरूमा भूकम्पको कारणले हुन गएको क्षतिलाई समेत समेटेको प्रचलनयोग्य बीमा करार भन्ने स्पष्ट हुन आउँछ।

२९. जहाँसम्म पुनरावेदक बीमकले बीमित छापाखानाले बीमा प्रस्ताव गर्दाका अवस्थामा आफूले छापाखानाको मूल्याङ्कन गरे गराएको नभई विपक्षीले कर्जा लिंदाको अवस्थाको क्रिएट बैंक लिमिटेड/ प्रभु बैंक लिमिटेडले गरेको मूल्याङ्कन स्वीकार गरी बैंकले जे जति अंकमा बीमा प्रस्ताव गरेको हो सोही रकमलाई नै स्वभाविक र असल नियतले गरेको समझी स्वीकार गरिएको हो। छापाखानाले मेशीनरीको बीमा गर्दा वास्तविक कुरालुकाई झुक्याई कम मूल्यको पुरानो मेशीनहरूको बीमा करार गराएको हुँदा निवेदन माग दावीबमोजिम क्षतिपूर्ति भुक्तानी हुन सक्दैन भनी लिएको पुनरावेदन जिकिर छ सो सम्बन्धमा हेर्दा बीमा करारको प्रयोजनका लागि बीमित र बीमक दुवैले आपसी समझदारी र विश्वास कायम गरी बीमितले बीमा गर्न खोजिएको मालवस्तुको आफूलाई थाहा जानकारी भएसम्मको यथार्थ विवरण बीमकलाई उपलब्ध गराउने र बीमकले पनि त्यस्तो मालवस्तुको सम्बन्धित प्राविधिक वा आफ्नो प्रतिनिधिसमेतबाट प्राविधिक मूल्याङ्कनलगायत जो जे बुझनुपर्छ यथार्थ बुझी बीमा गर्न खोजिएको सम्पत्तिको मूल्य निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ। बीमा गर्दा कुनै एक पक्षले सो करारको विषयवस्तुका सम्बन्धमा अर्को पक्षलाई सही जानकारी नदिएमा वा करार गर्न उत्प्रेरित गर्ने उद्देश्यले नभए नगरेका गलत कुरा व्यक्त गरेमा वा जानीजानी करारको विषयवस्तुमा गलती गरेमा वा कुनै पक्षले अर्को पक्षलाई गलत कुरा भनी बहकाएका कारण करार भएको अवस्था हो भने त्यस स्थितिमा बीमा करारका लागि आवश्यक परम सदविश्वास (utmost good faith) को उल्लंघन भएको मानिन्छ र झुक्याएर करार गराइएको भन्ने आधारमा यस्तो करारलाई बदर गराउन समेत सकिने हुन्छ तर बीमकले आफूले पूरा गर्नुपर्ने प्रक्रिया पूरा नगरी सम्पत्तिको सही मूल्याङ्कन हुन नसकेको स्थिति हो भने झुक्याई बीमा गराएको भनी बीमकले सौ बाट उत्पन्न दायित्वबाट उन्मुक्ति पाउन सक्ने अवस्था

प्राप्ति

रहदैन। बीमालेख स्वीकार गरिसकेपछि बिमकले सो सम्बन्धी जोखिमको दायित्व बहन गर्ने पर्छ। यस अतिरिक्त बीमकले बीमा नविकरण, प्रिमियम भुक्तानी र बीमा दावी भुक्तानीका सम्बन्धमा हास कट्टी, रद्दी कट्टी वा Policy excess कट्टीलगायतका सम्पूर्ण शर्त बीमा गदकि अवस्थामा बीमितलाई जानकारी गराई बीमालेखमा समेत उल्लेख गरेको हुनुपर्छ। बीमालेखमा उल्लेख नगरिएका कुनै पनि शीर्षकमा बीमा दावी भुक्तानी गर्दा रकम कट्टी गर्नु करारको आधारभूत मान्यता विपरीत हुनुका साथै उपभोक्ता हित संरक्षणका दृष्टिले समेत स्वीकारयोग्य मान्न सकिदैन।

३०. प्रस्तुत मुदामा बीमित छापाखानाले ऋण प्रयोजनका लागि ऋणदाता बैंकलाई छापाखानाको मालवस्तुको सम्पूर्ण विवरण उपलब्ध गराई बैंकको प्रतिनिधिबाट प्राविधिक निरीक्षणसमेत गराई छापाखानाको सम्पत्तिको मूल्य कायम गरेको र सोही मूल्याङ्कनलाई बीमक इन्स्योरेन्स कम्पनीले स्वीकार गरी सोही आधारमा बीमा गरिएको देखिन्छ। करारका दुवै पक्ष कुनै करार गर्न वा नगर्न वा करारका शर्तहरु निर्धारण गर्न स्वतन्त्र र सक्षम मानिने सन्दर्भमा बीमक इन्स्योरेन्स कम्पनीले ऋणदाता बैंकले मूल्याङ्कन गरी कायम गराएको मूल्यलाई स्वीकार गर्न वा नगर्न स्वतन्त्र देखिन्छ तर सो मूल्याङ्कनलाई स्वीकार गरी जोखिम बहन गर्न सहमत भएको अवस्थामा बीमितले बीमा गरिएको सम्पत्तिको गलत सूचना उपलब्ध गराएको वा झुक्याई करार गरेको रहेछ भनी मान्न मिल्दैन। वस्तुतः आफूले स्वीकार गर्ने जोखिमको आर्थिक एवम् प्राविधिक पक्ष यथार्थ मूल्याङ्कन गरी जानकारी लिने कर्तव्य बीमक इन्स्योरेन्स कम्पनीको पनि हो। बीमा समझौता गर्नुपर्व आफूले छुट्टै मूल्याङ्कन नगरेको भए तापनि कर्जा दिँदा बैंकले गरेको मूल्याङ्कनलाई स्वीकार गरी बीमा समझौता गरिसकेको अवस्थामा आफूले स्वेच्छाले स्वीकार गरेको जोखिम बहन गर्ने करारको शर्तलाई आफूले मूल्याङ्कन नगरेको वा पुरानो मेशीनलाई नयाँ भनी झुक्याएको भनी वा अन्य कुनै आधारमा सोबाट उत्पन्न दायित्वबाट पनिछन मिल्ने देखिएन। करारका शर्तहरुको इमान्दारीताकासाथ पालना गर्नु करारका पक्षहरुको दायित्व हुने भएकाले पुनरावेदक बीमक कम्पनी र प्रत्यर्थी बीमितबीचको बीमा करार प्रचलित कानून बमोजिम परिपालना हुनुपर्ने देखियो।
३१. अब, दोस्रो अर्थात बीमा भुक्तानी के कुन आधारमा गर्नुपर्ने हुन्छ? पुनरावेदक बीमक इन्स्योरेन्स कम्पनी र प्रत्यर्थी बीमित छापाखानाबीच भएको बीमा समझौताअनुसार बीमकले बीमा (क्षतिपूति) भुक्तानी गर्दा लिइपक्का आधारहरु कानून सम्मत छ, छैन?

मुद्रित

भन्ने प्रश्नतर्फ विचार गर्दा, बीमक र बीमितको सम्बन्धको वैधानिक आधार नै सम्बन्धित करार वा बीमालेख हुने भएकाले सैद्धान्तिक तथा व्यावहारिक दृष्टिकोणले समेत बीमा दावी भुक्तानीलगायत बीमा समझौतासँग सम्बन्धित सबै विवाद समाधानको पहिलो र महत्वपूर्ण आधार बीमालेख हुनुपर्छ भन्ने तथ्यमा ढिमत हुन सक्दैन। वस्तुतः कुनै सम्पत्तिको बीमा गर्नुपूर्व बीमित समेतको उपस्थिति वा रोहबरमा बीमकले सो सम्पत्तिको मूल्याङ्कन सम्बन्धमा प्रचलित मान्यताका आधारमा सम्पत्तिको मूल्याङ्कन गरी बीमाङ्क निर्धारण गर्ने र सो बराबरको क्षति वा हानिनोक्सानी बहन गर्न बीमकले बीमालेखमार्फत स्वीकार गरेको अवस्थासमेत हुँदा बीमालेखमा अङ्कित मूल्यलाई बीमादावी भुक्तानीको प्राथमिक आधार बनाइनु न्यायोचित र तर्कसंगत हुने देखिन्छ। तथापि, बीमा करारका केही खास विशेषताका कारण बीमादावी भुक्तानीसम्बन्धी केही सैद्धान्तिक पक्षलाई समेत दावी भुक्तानीको रकम निर्धारणका क्रममा विचार गर्नुपर्ने हुन्छ।

३२. निर्जीवन बीमा अन्तर्गत दुर्घटना र औषधोपचार तथा अग्नि, भूकम्प, प्राकृतिक प्रकोप, हुलदंगा हड्ताल, आतंकवादजस्ता अनपेक्षित घटनाबाट घर, सवारी साधन, मेशीन औजार कृषि पैदावार, पशुधन, निक्षेप तथा ऋण सुरक्षण आदि विविध विषयहरू समेटिएको देखिंदा यसको मुख्य विधा सम्पत्ति बीमा (property insurance) भन्ने नै देखिन्छ। निर्जीवन बीमाको मुख्य उद्देश्य बीमितको बीमा गरिएको सम्पत्तिमा बीमालेखमा उल्लेख गरिएको घटना घटन गै कुनै हानिनोक्सानी हुन गएमा त्यसरी हुन गएको नोक्सानीको क्षतिपूर्ति दिलाउनु रहेको हुँदा बीमालेखमा उल्लिखित मूल्य होइन कि अमूक घटना घटदा कायम रहेको सम्पत्तिको मूल्य र सोमा हुन गएको यथार्थ क्षति दावी भुक्तानीका आधारहरू हुनुपर्ने देखिन आउँछ। निर्जीवन बीमा मुनाफाको लागि गरिने नभई सम्पत्तिमा आइपर्ने जोखिमको व्यवस्थापन विधि हो। निर्जीवन बीमामा गरिने जोखिम हस्तान्तरण (transferred risk) विधिद्वारा सम्पत्तिमा भएको क्षतिलाई अमूक घटना घटनुभन्दा पूर्वको अवस्थामा पुन्याई दिनका लागि आवश्यक हुदसम्म मात्र रकम भुक्तानी गर्ने दायित्व बीमकमा सृजना हुने भएकाले निर्जीवन बीमा दावी भुक्तानीमा जीवन बीमामा जस्तो बीमाङ्कको पूरै रकम भुक्तानी गर्नुपर्ने दायित्व सृजना नहुन पनि सक्नेतर्फ विचार गर्नुपर्ने हुन्छ। यस स्थितिमा बीमालेख तयार पार्दाको अवस्थामा कायम गरिएको सम्पत्तिको मूल्याङ्कन दावी भुक्तानीको अधिकतम सीमाको रूपमा मात्र रहेको हुन्छ। यसको अर्थ बीमितको सम्पत्तिमा बीमा गर्दा उल्लेख राइएको सूल्यभन्दा

मिश्र

धेरै क्षति भएको अवस्थामा समेत बीमको अधिकतम दायित्व बीमाङ्को सीमाभित्र नै रहेको हुनुपर्ने हुन्छ। सिद्धान्ततः सम्पत्ति बीमामा बीमको दायित्व बीमालेख गरेको मितिबाट सूजना हुने नभई त्यस्तो सम्पत्तिमा बीमालेखमा उल्लिखित घटनाबाट क्षति भएको बिन्दुबाट सूजना हुने भएकाले बीमालेखमा उल्लेख गरिएको मूल्यलाई सन्दर्भका रूपमा लिई क्षतिको यथार्थ मूल्यलाई बीमको दायित्वको रूपमा ग्रहण गरिनुपर्ने हुन आउँछ।³

३३. निर्जीवन बीमा मूलतः क्षतिपूर्तिको सिद्धान्त (Principle of Indemnity) मा आधारित हुन्छ। यस आधारमा बीमा दावी भुक्तानीको आधार पनि बीमितको सम्पत्तिमा हुन गएको वास्तविक क्षति वा सो सम्पत्तिलाई बीमाले रक्खावरण गरेको घटना घट्नु अघिकै अवस्थामा पुन्याउन लाग्ने खर्चलाई बनाइनु पर्ने हुन्छ। अर्को शब्दमा सम्पत्तिको पुनर्स्थापना मूल्य (replace cost) वा पुनरुत्पादन मूल्य (reproduction cost) लाई बीमा दावी भुक्तानीको आधार मान्न सकिन्छ। यद्यपि, कतिपय पुराना उत्पादनहरूको मोडेलमा परिवर्तित भै नयाँ मोडेलहरू आईसकेको अवस्थामा बीमितले नयाँ मोडेल स्वीकार गरेमा (New for old policy) र सो मोडेलको मूल्य बढी हुने भएमा कतिपय अवस्थामा बीमितले सम्पत्तिमा भएको वास्तविक क्षतिभन्दा बढी भुक्तानी पाउने अवस्थासमेत रहन्छ। बीमा गरिएको सम्पत्ति सम्पूर्णरूपमा क्षति भएको अवस्थामा बीमको पूरै बीमाबमोजिमको रकम भुक्तानीको दायित्व हुन्छ भने आंशिक क्षति भएको अवस्थामा हुन गएको क्षतिको अधिक मूल्याङ्कन वा न्यून मूल्याङ्कन हुनसक्ने तर्फ सजगताका साथ हेर्नुपर्ने हुन्छ।

३४. सम्पत्ति बीमामा सम्पत्तिमा भएको क्षतिको यकिन मूल्य निर्धारणको प्रक्रम सर्वथा जटिल र महत्वपूर्ण मानिन्छ। बीमा गरिएको सम्पत्ति सम्पूर्णरूपमा क्षति भएको अवस्थामा बीमालेखले खामेसम्मको रकम भुक्तानी हुने भएकाले क्षतिको मूल्याङ्कनको प्रक्रम कम जटिल हुन सक्छ तर त्यस्तो सम्पत्ति सम्पूर्णरूपमा क्षति नभई आंशिकरूपमा क्षति भएको अवस्थामा बीमको दायित्व निर्धारणको प्रक्रम अझ पेचिलो हुन जान्छ। यस्तो अवस्थामा बीमितले अधिक मूल्याङ्कन गर्न खोज्ने र बीमकाले न्यून मूल्याङ्कन गराउन

मिश्र

* Ray Hodgkin, Insurance Law, Text and Materials, Second Edition, Cavendish Publishing Limited, p. 60.

धन्दित

खोज्ने आमरूपमा बीमा व्यवसायमा देखिने प्रवृत्ति भएकाले⁴ औचित्य र उचित तर्कमा आधारित भै यसको सम्बोधन हुन आवश्यक देखिन्छ।

३५ बीमा गरिएको सम्पत्तिमा भएको यथार्थ क्षति बीमा गरिएको सम्पत्ति तथा सोमा हुन गएको क्षतिको प्रकृति र स्वरूपबाट निर्धारण गरिनुपर्ने हुन्छ। तथापि सम्पत्तिको मूल्याङ्कन वा हुन गएको क्षति निर्धारणका सम्बन्धमा बीमा विधिशास्त्र (Insurance Jurisprudence) मा प्रचलित दुई आधारभूत मान्यताका सम्बन्धमा यहाँ संक्षिप्त चर्चा गर्नु सान्दर्भिक देखिन आयो।

पहिलो: वास्तविक मौद्रिक मूल्य (Actual cash value) मा आधारित मूल्याङ्कन विधि हो। यस विधिअनुसार बीमा गरिएको सम्पत्तिमा भएको क्षतिको निर्धारण सो सम्पत्ति साबिककै स्वरूपमा पुनर्निर्माण वा पुनरुत्पादन गर्दा लाग्ने खर्च (Current cost of reproducing property) का आधारमा निर्धारण गरिनुपर्ने हुन्छ। यस विधिअनुसार बीमालेखले जोखिम बहन गरेको सम्पत्तिलाई बीमालेखमा उल्लिखित घटनाबाट हुन गएको क्षतिपूर्वको अवस्थामा पुर्याउनुपर्ने पुनर्स्थापना मूल्यलाई बीमा भक्तानीका आधार मानिनु पर्दछ। यसैगरी सो सम्पत्तिको तात्कालिक बजार मूल्य (Market data or fair market value) का आधारमा क्षति निर्धारण गरिने अर्को महत्वपूर्ण विधि हो। यसका लागि बजारमा भएका बीमा गरिएको सम्पत्तिको समान किसिम र गुणस्तरका सम्पत्तिका समकालीन क्रय विक्रयका मूल्यलाई आधार लिने गरिन्छ। यद्यपि, भवन वा यस्तै प्रकृतिका सम्पत्तिको मूल्य भवन रहेको स्थान वा जग्गाको मूल्यलगायतका अन्य परिस्थितिमा निर्भर रहने भएकाले बजार मूल्यका आधारमा गरिने मूल्याङ्कनबाट क्षतिको वास्तविक मूल्याङ्कन हुन नसक्ने जोखिम रहेको हुन्छ⁵। तथापि यो मूल्याङ्कन विधि बीमा व्यवसायमा अधिक प्रचलनमा रहेको पाइन्छ। यसबाहेक क्षतिग्रस्त सम्पत्तिबाट उत्पादकत्वमा पुरोको असर (Net earning power) अर्थात् यसबाट भएको आर्थिक क्षतिका आधारमा समेत विभिन्न तथ्याङ्क शास्त्रीय शुब्रहरूको प्रयोग गरी बीमा गरिएको सम्पत्तिमा हुन गएको क्षति मूल्याङ्कन गर्ने गरेको पाइन्छ।

धन्दित

⁴ Ibid p. 586

⁵ Cost to repair or replace the same with material of like kind and quality, Ibid.

⁶ Jeffrey W. Stempel, Principles of Insurance Law, Carolina Academic Press, 2020, p. 947 विस्तृतका लागि हेतुहोस् 49 Column, L. Rev. 818, 820

क्षति

क्षति मूल्याङ्कनको दोशो विधि प्रमाणमा आधारित विधि (Broad Evidence Rule) हो।

यस नियमले वास्तविक मौद्रिक मूल्यमा आधारित मूल्याङ्कन विधि बढी यान्त्रिक भएको र यसबाट क्षतिको सही मूल्याङ्कन हुन नसक्ने धारणा राखेको पाइन्छ। सम्पत्ति बीमाको प्रमुख उद्देश्य नै न्यायोचित क्षतिपूर्ति दिनु भएकाले यस विधिले वास्तविक मौद्रिक मूल्यमा आधारित मूल्याङ्कन विधिका अतिरिक्त त्यस्तो सम्पत्तिको मौलिक मूल्य (original cost), सो सम्बन्धमा भएको सम्झौताको व्यवस्था, पक्षको घोषणा, सोसम्बन्धी विज्ञको राय (opinion of expert/qualified expert), सम्पत्तिको लाभदायी प्रयोग (gainful use of property) लगायतका सम्बद्ध विषयको समग्रतामा गरिएको मूल्याङ्कनबाट मात्र सम्पत्तिको यथार्थ मूल्याङ्कन हुन सक्ने मान्यता राखेको पाइन्छ।⁷ यद्यपि, मूल्याङ्कनको यो विधिमा न्यून अनुमानयोग्यता (lack of predictability) हुने र मूल्याङ्कनका सूचकहरू समेत मापनीय नहुने भनी यसको आलोचना गरिएको पाइन्छ⁸ तथापि सम्पत्तिका मूल्याङ्कन र क्षति निर्धारणका क्रममा यसले सम्बद्ध सबै पक्षलाई समग्रमा समेटेको हुँदा बीमा विवाद समाधानमा न्यायिक निकायहरूले यो विधिलाई अवलम्बन गरेको पाइन्छ।⁹ वस्तुतः बीमा दावी भुक्तानीको प्रश्न केवल व्यावसायिक सम्बन्धको प्रश्न मात्र नभई यो एक न्यायिक प्रक्रियासमेत भएकाले दावी भुक्तानी प्रक्रियामा सम्पत्तिको मौलिक वा शुरुमा कायम गरिएको मूल्य, सो सम्बन्धमा भएको सम्झौताको व्याख्या, पक्षको धारणा, विज्ञको राय र सम्पत्तिको लाभदायी प्रयोगको सम्भावमा लगायतका सम्बद्ध सबै पक्षलाई विचार गरी प्रमाणमा आधारित भै न्यायोचित र तर्कसम्मत आधारमा क्षतिको मूल्याङ्कन गरिनु उपयुक्त देखिन्छ।

३६. बीमा दावी भुक्तानीका सम्बन्धमा क्षति मूल्याङ्कनको अर्को महत्वपूर्ण पक्ष हासयोग्य सम्पत्तिको हासकट्टा (Deductible Depreciation) पनि हो। कुनै पनि किसिमको सम्पत्ति प्रयोग गर्दै जाँदा त्यस्तो सम्पत्तिको मूल्यमा कमी हुँदै जानसक्ने तथ्य सामान्य समझको विषय हो। सम्पत्तिको प्रयोग गर्दै जाँदा सो सम्पत्तिको अंकित मूल्यमा पनि क्रमिक रूपमा कमी हुँदै जाने भएकाले सम्पत्ति एकम् क्षतिको मूल्याङ्कनमा समेत त्यसरी घटने

⁷ The Wisconsin Supreme Court in Strauss Bros. Packing Co. v. American Ins. Co., (98 Wis. 2d 706, 298 N.W.2d 108.) (1980), held that, although market value was the proper test for determining the actual cash value of farm products, the “broad evidence rule” gave the court the right to consider all facts “reasonably tending to throw light upon the subject.”

⁸ Jeffrey W. Stempel, *Principles of Insurance Law*, Carolina Academic Press, 2020, p. 945

⁹ उदाहरणका लागि हेतुहास: McAnarney v. New York Fire Insurance Company, (1928) 247 N.Y. 176, 159 N.E. 902

मूल्यलाई कमी गर्नुपर्ने मान्यता हास कटीको सिद्धान्त हो। बीमा गरिएको सम्पत्तिमा भएको क्षतिको मौद्रिक मूल्य सो सम्पत्ति साबिककै स्वरूपमा पुनर्स्थापिना गर्दा लाग्ने खर्चका आधारमा निर्धारण गरिने भएकाले शुरुमा बीमालेख तयार गर्दाका अवस्थामा भएको सम्पत्तिको मूल्य र अमूक घटना घट्दाको समयसम्म सो सम्पत्ति प्रयोग गरी सोबाट उक्त सम्पत्तिको मूल्यमा कमी भई हुनजाने अन्तर नै हास (depreciation) हो। व्यावसायिक अर्थमा हास कटी सम्पत्तिको उपयोग वा उपभोगबापतको मूल्य हो। हास कटी निर्धारणका लागि स्थिर हास प्रणाली, घट्दो हास प्रणाली, पुनर्मूल्याङ्कन विधि आदि विविध विधिहरु अवलम्बन गर्न सकिन्छ।

३७. सम्पत्ति मूल्याङ्कन गर्ने जुनसुकै विधि अवलम्बन गरिए तापनि सम्पत्तिको उपयोगसँगै हास कटी अभिन्न र अन्योन्याश्रितरूपमा रहेको हुन्छ। माथि चर्चा गरिएका क्षति मूल्याङ्कनका सबै विधि र मान्यताले हास कटीलाई क्षतिको वास्तविक मूल्याङ्कनको अनिवार्य तत्वको रूपमा स्वीकार गरेको देखिन्छ। जसअनुसार हास कटीपछिको मूल्यको आधारमा क्षति निर्धारण गरी तदनुरूप बीमा दाबी भुक्तानी गर्ने गरिन्छ। माथि चर्चा गरिएको Jeffery W. Stempel को Principles of Insurance Law नामक प्रसिद्ध पुस्तकमा हास कटी गरेर मात्र बीमा गरिएको सम्पत्तिको पुनर्स्थापित मूल्य निर्धारण गर्नुपर्ने (Replacement Cost-Less- Depreciation) कुरालाई विशेष जोड दिएको पाइन्छ।¹⁰ हास कटी निर्धारण गर्दा पनि सम्पत्तिको मूल्याङ्कन जस्तै: शुरुको मूल्य, जम्मा आयु, प्रयोग गरेको अवधि, बजार मूल्य, उत्पादकत्व वा सुनाफाजन्य प्रयोग, सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञको रायजस्ता सम्बद्ध पक्ष र प्रमाणको मूल्याङ्कन हुनु आवश्यक मानिन्छ। यद्यपि कतिपय अवस्थामा यस्तो सम्पत्तिको बजार मूल्य वृद्धि हुँदै जाँदा शुरु मूल्यमन्दा घटना घट्दाको अवस्थामा बढी मूल्य कायम हुन सक्ने हुँदा बीमाङ्क मात्र नहेरी बजार मूल्यको आधारमा सम्पत्तिको मूल्याङ्कन गरी तदनुरूप हास कटीको अनुपात निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ, भने आंशिक क्षतिका कतिपय अवस्थामा हास कटीका स्वीकार्य नियमहरु लागु गर्न नसकिन्ने अवस्थासमेत हुने भएकाले यस स्थितिमा अन्य न्यायोचित तथा विवेकसम्मत आधारबाट हास कटी तथा क्षति मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेतर्फ समेत विचार गर्नुपर्ने हुन आउँछ। यस सम्बन्धमा नियामक निकाय बीमा समितिले जारी गरेको सम्पत्ति

¹⁰ Jeffrey W. Stempel, Principles of Insurance Law, Carolina Academic Press, 2020, p. 944

फिर्दी

बीमा निर्देशिका, २०७५ मा क्षतिपूर्ति रकम निर्धारण गर्दा बीमकले हास कट्टी गरी गणना गर्ने तथा हास कट्टी गर्दा भवनको हकमा वार्षिक २ प्रतिशतका दरले र अन्य सम्पत्तिको हकमा नियमानुसार हास कट्टी गरिने एवम् हास कट्टी गर्दा जुनसुकै अवस्थामा पनि बीमाङ्कको कूल पचास प्रतिशतभन्दा बढी हुने गरी हास कट्टी गर्न नपाइने व्यवस्था^१ गरेको देखिन्छ।

३८. प्रस्तुत मुद्दामा बीमित वेङ्गेटेश छापाखानाले मेशीनरी र अन्य सामग्रीहरूको गरी जम्मा रु.१,५१,००,०००।- मूल्य बीमाङ्क कायम गरी शुरुको दुई वर्ष मूल्य अभिवृद्धिकरसहित रु.५४,६०७।२५ र अर्को दुई वर्ष रु.४९,१४७।०९ प्रिमियम रकम बीमक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडलाई तिरेको देखिन्छ। मिसिल प्रमाणबाट उक्त सम्पत्तिको बजार मूल्यका आधारमा बीमाङ्क कायम गरिएको भन्ने पनि देखिन आउँछ।

३९. बीमा गरिएको सम्पत्तिमध्ये मिति २०७२।०१।१२ को महाभूकम्पबाट बीमितको छापाखानाको मेशीनहरूमा रु.६३,८५,९५५।- बराबरको क्षति भएकोले क्षतिपूर्ति भुक्तानी पाउँ भनी निवेदकले बीमालेखको प्रावधानअनुरूप नै बीमकसमक्ष दावी पेश गरेको देखिन्छ। तत्पश्चात् विमकले क्षतिग्रस्त सम्पत्ति तथा दायित्वको मूल्याङ्कन गर्न बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३२(२) बमोजिम इजाजतपत्रप्राप्त बीमा सर्भेयरका रूपमा श्री बसन्त देवकोटा र भारतको M/s Protocol Insurance Surveyor's Loss Assessors P. Ltd. लाई संयुक्तरूपमा नियुक्त गरिएको देखिन्छ। सोही नियमावलीको नियम ३२(३) को व्यवस्थाले सर्भेयरले तयार गरेको प्रतिवेदनलाई नै मूल्याङ्कनको मुख्य आधार मानेको अवस्था छ। मूल्याङ्कनकर्ताहरूले मिति २०७२।०३।१८ मा तयार गरेको उक्त मूल्याङ्कन (सर्भे) प्रतिवेदनमा भूकम्पबाट छापाखानाको मेशीनरीमा रु.६०,४३,२९७।- बराबरको क्षति भएको मूल्याङ्कन गरी सोमा ७० प्रतिशत हास कट्टी, १० प्रतिशत रद्दी कट्टी र रु.२,९७,५००।- Policy Excess कट्टी गरी भुक्तानीयोग्य क्षति रकम (indemnity) रु.१३,३५,४८।- निर्धारण गरेको देखियो। मिसिल संलग्न पुनरावेदक कम्पनीको अग्नि बीमालेखको परिच्छेद ३ को प्रकरण ४ मा 'यस बीमालेखअन्तर्गत सम्पत्तिको प्रयोगबाट भएको हास बीमकले बीमितलाई दावी

फिर्दी

^१ सम्पत्ति बीमा निर्देशिका, २०७५ को दफा २१

प्रमाण

भक्तानी गर्ने छैन भनी उल्लेख गरिएको र बीमा भक्तानीमा हास कट्टी स्वीकार्य मान्यता (accepted norms) अन्तर्गत नै पर्ने भए तापनि सर्भेयरको प्रतिवेदनमा के कुन मूल्याङ्कन विधि अबलम्बन गरी ७० प्रतिशत हास कट्टी गरिएको हो भन्ने सम्बन्धमा कुनै आधार खुलाएको देखिन्दैन। सर्भेयरको प्रतिवेदनमा बीमा गरिएको मेशीनरी बीस वर्ष पुरानो भएको भनी ७० प्रतिशत हास कट्टी गरेको देखिन आए तापनि प्रतिवेदनमा छापाखानाको सो मेशीनहरू कहाँ बनेको हो? कुन सालमा बनेको हो? कुन मोडेलको हो? सो को शुरु मूल्य कति हो? बजार मूल्य कति कायम गरिएको हो? आदि क्षति मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक आधारभूत तथ्यको पहिचान नगरी छापाखानाको मेशीनहरू शुरुमा बीमा गर्दा नै पुरानो मेशीन रहेको भनी हचुवाको आधारमा हास कट्टी गरेको देखिन आयो।

४०. मिसिल संलग्न नेपाल मुद्रण उद्योग महासंघको मिति २०७२। १०। १०, च.नं. ८२६ को बीमा समितिलाई लेखेको पत्रमा “समय समयमा सम्भिसिङ्ग तथा मर्मत सम्भार भएमा दोश्रो तेश्रो पुस्तासम्म यी मेशीनहरूबाट उत्पादन लिन सकिने भएकोले यस्ता मेशीन औजारहरूको हालसम्म कुनै निश्चित आयु यकिन नभएको” भन्ने उल्लेख भएको देखिन्दा समय समयमा सम्भिसिङ्ग तथा मर्मत सम्भार गरेमा वर्षावर्षसम्म यथावत प्रयोगमा आउन सक्ने छापाखानाको मेशीनहरूको प्रचलित बजारभाउसमेतका आधारमा न्यायोचित मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेमा पुरानो मेशीन भनी अत्याधिक हास कट्टी गर्नु सर्वथा उचित देखिएन। मिसिल संलग्न पुनरावेदक कम्पनीको अग्नि बीमालेखको परिच्छेद २ को प्रकरण १० मा “बजार मूल्य भन्नाले यस बीमालेख अन्तर्गत बीमा भएको सम्पत्ति क्षति/हानिनोक्सानी भएको समयमा सो सम्पत्ति निर्माण गर्न वा नयाँ खरिद गर्न लाग्ने मूल्य वा बजार मूल्यमा प्रतिस्थापन गर्न लाग्ने मूल्यबाट प्रचलित दरमा हास कट्टी गरी कायम हुन आउने खुद मूल्य सम्झनु पर्दछ” भनी बजार मूल्यको परिभाषा गरेको पाइन्छ। यसप्रकार समझौताको अभिन्न अंगका रूपमा रहेको बीमालेखले सम्पत्ति मूल्याङ्कनका सन्दर्भमा बजार मूल्यलाई मानकका रूपमा स्वीकार गरी तदनुरूप प्रिमियम बुझी सकेपछि पुनरावेदकले हाल आएर पुनर्स्थापना मूल्य (Reinstatement value) लाई इन्कार गर्नु न्याय र कानूनसम्मत हुँदैन। हास कट्टीको सम्बन्धमा बीमालेखमा उल्लेख गरिएको विषयभन्दा बाहिर गै एकलौटी र स्वेच्छाचारी ढङ्गले हास कट्टी निर्धारण गर्नु बीमा तथा करार कानूनका स्वीकार्य मान्यतासमेतको विपरीत हुन जाने देखिन्छ।

परिवेदन

४१. प्रस्तुत बीमा विवादमा हास कट्टीको अतिरिक्त रद्दी कट्टी (salvage value) दश प्रतिशत र रु. २,९७,५००। - policy excess कट्टी गरिएको भन्ने सर्भेयरको प्रतिवेदनमा उल्लेख भएको देखिएतापनि मिसिल संलग्न पुनरावेदक कम्पनीको बीमालेख लगायतका कुनैपनि कागजातमा बीमा दावी भुक्तानीमा बीमकले रद्दी कट्टी वा policy excess कट्टी गर्न पाउने भनी स्पष्ट उल्लेख गरेको समेत देखिएन। बीमा प्रक्रियामा अन्तरनिहित उच्चतम सद्विद्वासको सिद्धान्तअनुसार बीमक र बीमित दुवैले एक अर्काप्रति विद्वास गरी बीमितले बीमा गर्दाका समयमा नै बीमकले सम्पत्तिको वास्तविक तथ्य जानकारी गराउने, आफूले बीमा गरेको सम्पत्ति क्षति भएमा सोको विवरण जतिसकदो चाँडो बीमकलाई उपलब्ध गराउनुपर्ने' र दावी फछ्यौट नभएसम्म बीमकलाई उत्त दावी फछ्यौटका लागि आवश्यक सहयोग गर्नुपर्ने दायित्व रहेको हुन्छ भने बीमकले पनि प्रिमियम र दावी भुक्तानीका सम्बन्धमा लागू हुने सम्पूर्ण शर्तहरु बीमालेखमार्फत बीमितलाई जानकारी गराउने र सम्पत्तिमा भएको क्षतिको यथार्थ मूल्याङ्कन गरी शिघ्र एवम् सहज र सरलरूपमा दावी भुक्तानी गर्नुपर्ने हुन्छ। उच्चतम सद्विद्वासको सिद्धान्त प्रस्ताव वा स्वीकृतिको चरण वा बीमालेखमा मात्र सीमित रहदैन, यो पूरे बीमा अवधि र दावी भुक्तानीको समयमा पनि उत्तिकै सान्दर्भिक रहन्छ।
४२. बीमा व्यवसायको आधारभूत नियमन राज्यका कानून (Public law) बाट हुने भए तापनि यो द्विपक्षीय करारको विषय (Private law) समेत भएकाले दुवैपक्षको हक र दायित्व आधारभूतरूपमा सोही करारमा उल्लेख भएबमोजिम हुने भएकाले बीमालेखमा उल्लेखन नभएका र हास कट्टीको स्वीकार्य मान्यताभन्दा बाहिर गै गरिएका अत्यधिक हास कट्टी, रद्दी कट्टी तथा policy excess कट्टी लगायतका रकम कट्टी गरी निर्धारण गरिएको भुक्तानीयोग्य दावी प्रचलित बीमा अभ्यासमा स्वीकार्य मान्यता र न्यायको रोहमा समेत कायम हुन सक्ने देखिएन।
४३. जहाँसम्म पुनरावेदक कम्पनीले प्रत्यर्थी निवेदकले बीमादावी भुक्तानी रकम बुझी सहमतिपत्र (Consent Letter) मा हस्ताक्षर गरिसकेकाले पुनः दावी लिन नमिल्ने भनी लिएको पुनरावेदन जिकिर छ, त्यसतर्फ हेर्दा बीमक कम्पनीले बीमित छापाखानाको मेशीनहरुको क्षतिको यथार्थ विवरणसहितको सर्भेयरको प्रतिवेदन मिति २०७२।०३।१८ तदनुसार सन् २०१५।०७।०३ मा प्राप्त गरेको देखिन्छ। तर सोपूर्व नै मिति २०७२।०३।१४ तदनुसार सन् २०१५।०६।२९ मा बीमितलाई

प्रमाण

सर्भेयरले सहमतिपत्रमा सही गराई दावी भुक्तानी गराएको भन्ने देखिन आउँछ । यसरी हेर्दा सर्भेयरले छापाखानामा भएको क्षतिको वास्तविक विवरणको प्रतिवेदन पेश गर्नुभन्दा अगाडि नै बीमितलाई रु.१३,३५,४८९ । - बुझाई सहमतिपत्र लिएको देखिन्छ । सो सम्बन्धमा बीमित छापाखानाले भएको यथासमयमा नै बीमक समक्ष उजुरी गरेको मिसिलबाट देखिन्छ । सर्भेयरको कार्य जिम्मेवारी हेर्दा बीमा नियमावली, २०४९ को नियम ३२(३) मा “उपनियम (२) बमोजिम खटिएको सर्भेयरले आवश्यक जाँचबुझ गरी पन्थ दिनभित्र बीमको दायित्वको निर्धारण गरी त्यसको विस्तृत विवरणसमेतको प्रतिवेदन बीमकसमक्ष पेश गर्नु पर्नेछ र त्यसबारे बीमा लेखको शर्त तथा सुविधाको अधीनमा रही बीमितले पाउन सक्ने रकम उल्लेख गरी बीमितलाई जानकारी दिनु पर्नेछ” भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको देखिंदा सर्भेयरको मुख्य जिम्मेवारी बीमकले बीमितलाई तिर्नुपर्ने दायित्व निर्धारण गरी बीमितलाई जानकारीसम्म गराउने भन्ने देखिएकोमा सर्भेयरले आफूलाई प्राप्त जिम्मेवारीभन्दा बाहिर गै Consent Letter तयार गरी बीमितलाई सही गराउनेसम्मको कार्य गरेको देखिंदा कानूनको अखित्यारीभन्दा बाहिर गै सर्भेयरले भुक्तानी गरेको रकमबाट निवेदकलाई थप बीमा दावी गर्न नसक्ने गरी विवन्धन सृजना गरेको भनी मान्न मिलेन । भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त छापाखाना पूर्ववत् सञ्चालन गर्नुपर्ने दवावमा रहेको बीमितले बीमकका तर्फबाट सर्भेयरले बुझाएको केही रकम बुझेकै कारण बीमालेखबाट रक्षावरण गरिएको घटनाबाट हुनगएको भनी जाँच प्रतिवेदनबाट देखिएको क्षति बराबरको अन्य रकम पाउने हक निजले त्याग गरेको वा सो रकममा दावी गर्न निज विवन्धित रहेको मान्नु न्यायसम्मत हुने देखिएन । निवेदकले प्राप्त गरेको रकमलाई सम्म मान्यता दिनुपर्ने देखिन आयो । सो बाहेक बीमाको आधारभूत मान्यता र कानूनी व्यवस्था प्रतिकूल निवेदकले पाउनुपर्ने बीमादावी भुक्तानीमा संकुचन हुने गरी पुनरावेदक कम्पनीका तर्फबाट नियुक्त सर्भेयरले गरेको अन्य काम कारवाहीले कानूनी मान्यता प्राप्त गर्न सक्ने देखिएन ।

४४. अब तेसो अर्थात उच्च अदालत पाटनबाट भएको फैसला मिलेको छ, छैन ? प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो, होइन ? भन्ने प्रश्नका सन्दर्भमा विचार गर्दा, निवेदकले बीमा गरिएको छापाखाना मेशीनरी औजारमा भूकम्पबाट रु.६३,८५,९५५ । - बराबरको क्षति भएको भनी दावी गरेकोमा पुनरावेदक बीमा कम्पनीबाट नियुक्त सर्भेयरले रु.६०,४३,२९७ । - बराबरको रकम क्षति भएको भनी मूल्याङ्कन प्रतिवेदन

४५

- तयार गरेको देखिन्छ। तथापि मूल्याङ्कन कर्ताहरुले सोमा ७० प्रतिशत हास कट्टी, १० प्रतिशत रद्दी कट्टी र रु. २,९७,५००। - Policy Excess कट्टी गरी निवेदकले पाउने वास्तविक क्षति रकम रु. १३,३५,४८। - देखाई सो रकम निवेदकलाई भुक्तानी दिएको देखिएकोमा निवेदकले पूरे दावी रकम भुक्तानी पाउनुपर्ने भनी शुरु बीमा समितिमा निवेदन दिएको र सो समितिले पनि निवेदकले सर्वे प्रतिवेदन अनुसार नै उल्लिखित हास कट्टी गरी रु. १३,३५,४८। - मात्र बीमा भुक्तानी पाउने ठहर गरेउपर निवेदकले बीमा ऐन, २०४९ को दफा ३७ बमोजिम उच्च अदालत पाटनमा पुनरावेदन गरेकोमा सो अदालतले शुरु फैसला केही उल्टि गरी सर्वे प्रतिवेदन अनुसारको मूल्याङ्कित रकम रु. ६०,४३,२९७। - बीमितलाई क्षतिपूर्तिबापत बीमा भुक्तानी दिनू भनी आदेश गरेको देखियो। सम्पत्ति बीमाको दावी भुक्तानीमा सो सम्पत्ति प्रयोग गरेको अवधिका आधारमा हास कट्टी गरी भुक्तानी हुनुपर्ने नियम बीमा व्यवसायको स्वीकार्य मान्यता हो। पुनरावेदक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लि.को बीमालेखमा पनि बीमितलाई दावी भुक्तानी गर्दा हास कट्टी गरी भुक्तानी गरिने उल्लेख गरेको पाइन्छ। यस स्थितिमा सर्वे प्रतिवेदन अनुसार मूल्याङ्कित पूरे रकम प्रत्यर्थीले भुक्तानी पाउने ठहर्याई उच्च अदालत पाटनको फैसला सो हदसम्म मिलेको देखिएन र त्यसरी हास कट्टी गर्दा बीमा लेखको नीति तथा बीमासम्बन्धी स्वीकार्य मान्यता अनुकूल मनासिब आधारमा गर्नुपर्नेमा बीमकले बिना कुनै मनासिब आधार, स्वेच्छाचारी र एकाकी ढङ्गले ७० प्रतिशत हास कट्टी र बीमा लेख एवम् बीमक र बीमितबीच भएको अन्य कुनैपनि लिखित सम्झौतामा उल्लेख नगरेको १० प्रतिशत रद्दी कट्टी (salvage value) र रु. २,९७,५००। - policy excess कट्टी गरी बीमा दावी भुक्तानी दिने निर्णय गरेको पुनरावेदक इन्स्योरेन्स कम्पनीको निर्णय एवम् सो निर्णय सदर गरेको बीमा समितिको निर्णय पनि सही मान्न मिल्ने देखिएन।
४५. मिसिलबाट मिति २०६८। १२। २७ मा बीमा गर्दा बीमकले बीमाङ्को आधारमा रु. ५४,६०७। २५ बीमा शुल्क बुझाएको देखिएकोमा सोको दुई वर्षपछि उक्त शुल्कमा दश प्रतिशतले कमी गरी रु. ४९,१४७। ०९ बीमा शुल्क निर्धारण गरी बीमा प्रिमियम बुझेको देखियो। यसबाट पुनरावेदक इन्स्योरेन्स कम्पनीले प्रत्येक दुई वर्षमा प्रिमियम रकममा दश प्रतिशत कमी गर्ने नीति अवलम्बन गरेको देखिन आयो। बीमा लेखमा दावी भुक्तानीमा हास कट्टीको विषय समावैश भएको एवम् तदनुरूप तै बीमा

अधिकृत

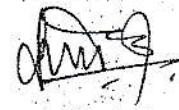
गरेको दुई वर्षमा बीमा शुल्कमा दश प्रतिशत कमी गरिएको र चार वर्षको प्रिमियम बुझिलिएको देखिंदा छापाखानाको मेशीनमा पुगेको क्षतिको मूल्याङ्कन गर्दा हास कट्टी गणनासमेत सोहीअनुपातमा दुई वर्षको दश प्रतिशतका दरले मूल्याङ्कनकर्ताले क्षति मूल्याङ्कन गरेको रु.६०,४३,२९७। - मा चार वर्षको बीस प्रतिशतले हुन आउने रकम रु.१२,०८,६५९। ४० हास कट्टी गरी सो बाहेकका अन्य प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष कुनै खर्च कट्टी गर्न नपाउने गरी हुन आउने रकम रु.४८,३४,६३७। ६० (अठ्चालीसलाख चौंतीसहजार छसयसैंतीस रुपैयाँ) लाई भुक्तानीयोग्य खुद क्षति मानी सो रकम पुनरावेदक कम्पनीले प्रत्यर्थी निवेदकलाई बीमा दावी भुक्तानी गर्नुपर्ने देखिन आयो।

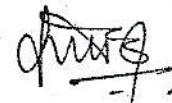
४६. तसर्थ, शुरु बीमा समितिले पुनरावेदक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडले निवेदक वेङ्कटेश छापाखानालाई बीमा दावीबापत रु.१३,३५,४८९। - भुक्तानी गर्नुपर्ने ठहर गरेको फैसला केही उल्टि गरी सर्भेयरको प्रतिवेदनअनुसार मूल्याङ्कित क्षति रकममा हास कट्टी नगरी पूरे रु.६०,४३,२९७। - बीमितलाई भुक्तानी गर्नुपर्ने ठहर गरेको उच्च अदालत पाटनको मिति २०७३।०९।१२ को फैसला हास कट्टी नगरेको हदसम्म मिलेको नदेखिंदा केही उल्टि भई पुनरावेदक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडले निवेदक/प्रत्यर्थी वेङ्कटेश छापाखानालाई रु.४८,३४,६३७। ६० (अठ्चालीसलाख चौंतीसहजार छसयसैंतीस रुपैयाँ साठी पैसा) बीमा दावी भुक्तानी गर्नुपर्ने ठहर्छ। उच्च अदालत पाटनको फैसला बदर गरी शुरु बीमा समितिको फैसला सदर गरी पाउँ भन्ने पुनरावेदकको पुनरावेदन जिकिर सो हदसम्म पुग्न सक्दैन। अरुमा तपसिलबमोजिम गर्नू।

तपसिल खण्ड

१. माथि ठहर खण्डमा उल्लेख भएबमोजिम उच्च अदालत पाटनको फैसला केही उल्टि भई बीमित प्रत्यर्थी वेङ्कटेश छापाखानाको प्रोप्राइटर भागवत ढकालले बीमक पुनरावेदक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनीबाट बीमा दावीबापत रु. ४८,३४,६३७। ६० (अठ्चालीसलाख चौंतीसहजार छसयसैंतीस रुपैयाँ साठी पैसा) भुक्तानी पाउने ठहरेकोले निवेदकले यो आदेशको प्रतिलिपिसहित उक्त रकम दिलाई भराई पाउँ भनी निवेदन दिएमा १५(पन्थ्र) दिनभित्र निवेदकलाई सो रकम भराइदिन बीमक प्रुडेन्सियल इन्स्योरेन्स कम्पनीलाई लेखी पठाउन् भनी शुरु बीमा समिति, काठमाडौंमा लेखी पठाउन्।

अधिकृत

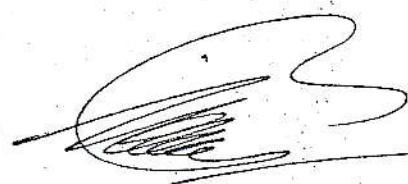

२. प्रस्तुत फैसला विद्युतीय प्रणालीमा प्रविष्ट गरी मुद्दाको दायरी लगत कट्टा गरी मिसिल
नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिन् ।

(नहकुल सुवेदी)

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

(टंकबहादुर मोक्तान)

न्यायाधीश

इजलास अधिकृतः शिव वाग्ले (उपसचिव) / अनु याकामी

शाखा अधिकृतः सदिक्षा नेपाल

कम्प्युटर : अमिररत्न महर्जन

इति सम्बत् २०७९ साल असोज ६ गते रोज ५ शुभम्